

Malmö högskola

Fakulteten för lärande och
samhälle

VAL- projektet

Examensarbete

15 högskolepoäng

Kreativitet i skolan

En kvalitativ studie om kreativt tänkande i skolan

Creativity in School

A Qualitative Study of Creative Thinking in School

Veronica Poblete

Sammanfattning

Syftet med denna undersökning är att ta reda på hur kreativt tänkande utvecklas i skolan samt hur lärarna uppmuntrar eleverna att utveckla denna förmåga främst i icke estetiska ämnen.

Skolans styrdokument Lgr 11 ställer krav på utveckling av den kreativa förmågan, ett uppdrag som uppmanar till att främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem inför framtiden. Eleverna måste uppmuntras att utveckla och använda sin kreativitet, vilket för med sig eleven till nytänkande och sökande efter nya lösningar, först i skolarbetet och senare i det framtida arbetslivet.

Med hjälp av ny och äldre litteratur om temat kreativitet i skolan¹ samt tidigare forskning har jag byggt upp en kunskapsgrund för förståelse och tolkning av den kreativa processen i allmänhet och i skolan i synnerhet.

Genom kvalitativa intervjuer och observationer har jag fått inblick i hur lärarna arbetar med kreativa processer i undervisningssituationer och därtill även hur de uppfattar begreppet kreativitet.

Resultat från denna undersökning ska ses i relation till teorierna jag har läst och mina egna tolkningar av det samlade analysmaterialet.

Denna uppsats visar att skolan brister i kontinuitet i kreativa arbetsmetoder, det finns några kreativa arbetsmodeller och rutiner för hur skolan lär ut det kreativa tänkandet. Läraren arbetar mest intuitivt och improviserar efter behov övningar i kreativt tänkande.

Nyckelord: kreativitet, fantasi, kreativt tänkande.

¹ Se referenslitteratur

Förord

Jag vill börja med att tacka alla som har hjälpt mig att genomföra denna uppgift, främst alla pedagoger som ställde upp på intervjuer och bidrog med sina värdefulla åsikter.

Ett stort tack vill jag ge min handledare Hilma Holm för att hon har väglett mig genom arbetets gång. Speciellt stort tack vill jag ge till kollegorna som har hjälpt mig med korrekturläsning.

Väcka,

tänder tankar

hålla, värma.

Andras tankar, andras drömmar

öppna sinnen

öppna vägar.

Censuren når inte,

tänk ut alla dina tankar.

Så dina tankar som solar

för att värma andra.

Tänk.

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.2 Bakgrund	6
2. Syfte och frågeställning	7
2.1 Syfte	7
2.2 Frågeställning	7
3. Teoretiska utgångspunkter	7
3.1 Viktiga begrepp	8
3.1 Kreativitetsbegreppet	8
3.2 Fantasibegreppet	8
3.3 Teoretisk utgångspunkt	8
4. Tidigare forskning	12
4.1 Kreativitet och Idéutveckling	12
4.2 Kreativitet och Fantasin	14
4.3 Kreativitet, Fantasi och Skolan	14
4.4 Kreativitet och Socialisering	15
4.5 Kreativitet och Läraryrket	16
4.6 Kreativitet och Skolsystemet	16
4.7 Kreativitet och Flow	17
4.8 Kreativitet och Reflektionen	18
5. Metod och genomförande	19
5.1 Val av metod	19
5.2 Urval	20
5.3 Observation	21
5.4 Intervju	22
5.5 Forskningsetik	23
5.6 Genomförande och Bearbetning av material	23
6. Resultat och analys av intervjuerna	24
6.1 Respondenterna	24
6.2 Pedagogernas syn på kreativitet	24
6.3 Kreativitet utvecklingsbar förmåga	25
6.4 Strategier	26
6.5 Kreativ Lärmiljö	28
6.6 Kreativitet och det Fysiska Rummet	30
7. Sammanfattande analys	31
7.1 Tankar om kreativitet	32
8. Slutsats, diskussion och vidare forskning	34

8.1 Slutsats	34
8.2 Diskussion	34
8.3 Metoddiskussion	35
8.4 Vidare forskning	35
9. Referenser	37
10. Bilaga	39

1. Inledning

1.2 Bakgrund

Begreppet kreativitet förekommer i nästan samtliga ämnen i läroplanen Lgr 11. Att tänka kreativt innebär bland annat att man hittar egna lösningar på givna problem eller situationer, med vardagliga ord sagt, vi vänder på saker och ting för att se möjligheterna². Av tradition förknippas vi kreativiteten med estetisk konstnärlig verksamhet och i skolans värld refereras kreativitet främst till bild, musik och slöjdämnen. "De praktiska estetiska ämnen har en kreativ kompetens som tillämpas för att bli kreativ"³.

Läraren uppmanas att arbeta på ett kreativt sätt och att stimulera kreativiteten hos eleverna. I Lgr 11 nämns kreativitet för första gången som en "förmåga att utveckla" under rubriken *Skolans uppdrag* [...] "främja elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare"⁴. Vid vidare läsning under rubriken *Skolans Mål*, står det: "Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola [...] kan lösa problem och omsätta idéer i handling på ett kreativt sätt"⁵

Det finns människor som är övertygad om att somliga föds som genier och eller att den kreativa förmågan är medfödd och att det aldrig någonsin går att utveckla den. Forskning visar att kreativiteten inte är förunnat endast genier⁶ eller har en exklusiv konstnärlig karaktär. Kreativitet hör till människans tankeförmåga⁷. Enligt Vygotskij, uppstår kreativitet från våra erfarenheter; hjärnans kombinatoriska förmåga ger upphov för fantasin. "Hjärnan är inte bara ett organ som bevarar och reproducerar våra tidigare erfarenheter, den är också ett organ som kreativt bearbetar och skapar nya situationer[...]"⁸

² Skolverket, (2002: 35) *Bildning och kunskap*

³ Lindstrand, Fredrik; Kupferberg, Feiwei; Selander, Staffan.(2009) *Konstnärligt skapande och konstpedagogik i hybridmoderniteten*. Ur *Estetiska lärprocesser: upplevelser, praktiker och kunskapsformer*. Kupferberg, 2009

⁴ Skolverket (211: 9) Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011.

⁵ Skolverket (2011: 13)

⁶ Vygotskij (1995) *Fantasi och kreativitet i barndomen*

⁷ Stig, Berg; Ruth, Jan- Erik. *Nordisk Psykologi*, 1982, 34 (3), 275 – 289 *Psykoogerontologisk forskning om Intelligens och kreativitet*.

⁸ Vygotskij (1995)

Skolverket har genom publikationen *Bildning och Kunskap*⁹ förkunnat att ”Kreativitet kan ses som en dimension av kunskapande” samt att ”Kreativitet är en viktig aspekt av kunskapsutvecklingen[...]”¹⁰ därför ska den integreras i den pedagogiska verksamheten.

Min intention är att undersöka hur andra ämnen, utöver de praktisk - estetiska, väcker det kreativa tänkandet. Följaktligen väcks frågor om *hur vi lär oss att bli kreativa*. Hänger skolan med i denna utveckling som har blivit en efterfrågad merit – att vara kreativ?¹¹

Att arbeta på ett kreativt sätt är viktigt för mig i mitt arbete som språk och bildlärare, och jag uppmanar eleverna kontinuerligt att visa kreativitet i olika arbetssituationer. I språkinläringen ska eleven utveckla egna strategier för att främja kommunikation både muntligt och skriftligt. För att lösa problem vare sig det gäller i vardagen eller i estetiska och i språkliga sammanhang så krävs det struktur; en kreativ sådan. Genom min bildlärarutbildning har jag bekantat mig med olika teorier om kreativitetens tillkomst och om hur kreativa processer uppstår. Jag kommer att ta upp några av dessa i litteraturgenomgången.

Optimalt vore för mig om detta examensarbete bidrar till en diskussion om hur pedagogerna skulle kunna undervisa för att ytterligare ta till vara det kreativa tänkandet.

2. Syfte och frågeställning

2.1 Syfte

Med denna uppsats vill jag undersöka om kreativt tänkande utvecklas i skolan och hur lärarna uppmuntrar eleverna att utveckla kreativt tänkande i inlärningsprocessen.

2.2 Frågeställning

Frågor jag ställer mig är:

Vad kreativitet är för lärare?

Hur undervisar lärare i icke estetiska ämnen elever i kreativt tänkande?

Hur utvecklar undervisande lärare i icke estetiska ämnen denna förmåga hos elever?

⁹ Skolverket (2002)

¹⁰ Skolverket (2002: 35)

¹¹ Se bilaga Lärarförmedlarna

3. Teoretiska Utgångspunkter

Lev Vygotskijs teori om kreativitet¹² har stått som grund för denna uppsats.

3.1 Viktiga begrepp

Två begrepp som kommer ofta i uppsatsen är: Kreativitet och Fantasi

Dessa två begrepp är grundstenar i Vygotskijs lära.

3.1 Kreativitetsbegreppet

Begreppet kreativitet förklaras i Nationalencyklopedin som: kreativitet, bildning från latin *Cre'o*, skapa, frambringa, förmåga till nyskapande, till frigörelse från etablerade perspektiv¹³. Ordet relateras också till intellekt, associationslagar, apperceptionsmassa, divergent tänkande, idékläckning, idémotorik, informationsprocessteori, kognitiv stil och inkubation. Det är med andra ord svårt att skilja kreativitet från fantasi.

Hoff delar kreativitet i olika fält¹⁴, bland annat ”Vardagslivets kreativitet” och ”Geniers kreativitet.” Vardagslivets kreativitet går ut på att processen eller produkten är ny eller användbar för dess upphovsmakare – inte för världen. Denna form av kreativitet visar sig ständigt hemma eller på arbetsplatsen när vi löser vardagliga problem på ett nytt sätt. Däremot ”Geniers kreativitet” kräver ett godkännande av omvärldens experter. Denna kreativitet medför en banbrytande process eller produkt inom ett område¹⁵.

När jag använder begreppet kreativitet i uppsatsen menar jag "Vardagslivets kreativitet".

3.2 Fantasibegreppet

Enligt Nationalencyklopedin kommer fantasi av grekiska *phantasi'a* synligblivning, anblick, drömbild, föreställning, av *phanta'zō* göra uppenbar, visa sig, inbilla sig, till *phai'nō* göra synbar, inbillningsförmåga¹⁶.

Vygotskij menar att fantasin betjänar verkligheten. Fantasi är grunden till all kreativ handling.

¹² Vygotskij, Lev (1995) *Fantasi och Kreativitet i barndomen*.

¹³ *Nationalencyklopedi* (2015) <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kreativitet>

¹⁴ Hoff, Eva (2010) *Lekfulla barn blir kreativa vuxna*

¹⁵ Hoff, Eva (2010)

¹⁶ *Nationalencyklopedi* (2015) <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/fantasi>

3.3 Teoretisk utgångspunkt

Kreativitet kallar vi en sådan mänsklig aktivitet som skapar någonting nytt, oavsett om det skapade är ett ting i den yttre världen eller en konstruktion av intellektet eller känslan, en konstruktion som bara existerar och ger sig till känna i människans inre¹⁷.

I min sökning av litteraturen som behandlar kreativitet kom jag ständigt åter i kontakt med den välkända psykologen och lingvisten Lev S. Vygotskij som flitigt citeras och refereras i olika avhandlingar och forskningsarbeten om kreativitet.

Vygotskijs teori om kreativitet¹⁸ har stått som grund för denna uppsats. Vygotskij hävdar att kreativitet kan byggas upp. Kreativa handlingar särskiljer han i form av återskapande eller reproduktion som är starkt beroende av vårt minne och kan vara kombinatoriska eller kreativa. Det är hjärnans förmåga att kombinera erfarenheter och känslor som skapar kreativitet. ”Hjärnan är inte bara ett organ som bevarar och reproducerar våra tidigare erfarenheter, den är också ett organ som kreativt bearbetar och skapar nya situationer[...]”¹⁹ Vygotskij, som jag inledningsvis citerade säger att alla element i den kreativa processen är redan bekanta för oss, det vi gör är att vi sätter samman dessa element i nya kombinationer. ”Just denna förmåga att ur olika element skapa en konstruktion, att sätta samman det gamla till nya kombinationer, är också grunden för allt skapande”²⁰. Vygotskij river ner den felaktiga allmänna uppfattningen att barn är mer kreativa än vuxna. Vuxna har mer erfarenheter och enligt Vygotskijs teori har vuxna flera element att hämta för att skapa nya kombinationer. Erfarenheter berikar människans kombinationsförmåga. Barnen är mindre självkritiska än vuxna, deras idéer kan vara bra och ovanliga, men de har inte de djupa kunskaper som behövs, förklarar Russ²¹ och förstärker Vygotskijs teori i sin studie av kreativitet i barndomen som citeras av universitetslektor vid Umeå Universitet, E. Neikter i en artikel om Kreativitetens vara eller inte vara²². Vidare hävdar Vygotskij att det är viktigt att vidga barnens erfarenhet. Att ge mera upplevelser och berika barnens bagage kommer att utöka grunden för skapande verksamhet.

¹⁷ Vygotskij, 1995:11

¹⁸ Vygotskij, Lev (1995) *Fantasi och Kreativitet i barndomen*.

¹⁹ Vygotskij, Lev (1995)

²⁰ Vygotskij, 1995: 16

²¹ Russ, (1996) Russ, S., W. (1996) ”*Development of Creative Process in Children*”. I M. Runco (Red.) *Creativity from Childhood Through Adulthood: The Developmental Issues*. (New Directions for Child Development, no 72) (s 31-42) Fullerton: California State University.

²² *Tidskrift för lärarutbildning och forskning*, nr.2/3 2000 årgång 7. Tema: Kreativitet. Umeå Universitet. Umeå (200: 28)

Vygotskij separerar tydligt begreppet fantasi från kreativitet. Utan fantasi kan inte kreativa aktiviteter skapas. Fantasi eller föreställningar kallar vi allt som är överkligt, det som inte svarar mot verkligheten. Men i själva verket tillfogar Vygotskij [...] " är fantasin grunden för varje kreativ aktivitet inom alla kulturens områden och möjliggör det konstnärliga, vetenskapliga och tekniska skapandet"²³. Slutsatsen blir då att allt som skapas av mänsklig hand är en produkt av fantasin. Detta förverkligande av fantasin kallas "kristalliserad fantasi"

Det är många faktorer som är betydelsefulla för kreativiteten och skapandet. Även om fantasiprocessen kommer inifrån finns ett samband mellan denna och omgivningen. Vad den omgivande miljön erbjuder för att väcka våra tankar, associationer, fantasier, drömmar och visioner/överdrifter gör skillnaden när vi ska sätta igång med skapande och lärandeprocesser. Reflekterandet, problematiserandet och ifrågasättandet sätter igång de nödvändiga mekanismerna för kreativitet och bidrar till att öka förutsättningarna för att motverka formalism.

En varelse som vore fullkomligt anpassad till den omgivande världen en sådan varelse skulle inte kunna vilja någonting, skulle inte kunna sträva efter någonting och skulle naturligtvis, inte heller kunna skapa någonting. Därför grundar sig skapandet alltid på en bristande anpassning, ur vilken det uppstår ett behov, en strävan eller önskan²⁴.

Vygotskij påstår att vi borde tillåta oss att göra fel, eftersom detta är också en del av erfarenheter som står för grunden för fantasi och kreativitet.

Den färdiga fantasiprodukten och en bestämd verklig händelse utgör också en andra eller högre form av samband mellan fantasin och verkligheten. Man kan dela in fantasin i olika delar: fantasins funktion och kristalliserade fantasi.

Fantasin har viktiga funktioner i en människans utveckling och beteende²⁵. Fantasins funktioner fungerar som ett medel för att vidga människans erfarenhet. Det sociala samspelet är en till viktig faktor i den kreativa processen enligt Vygotskij. Människan kan ta till sig andras berättelser, beskrivningar, upplevelser och med dessa berika sin egen erfarenhet och med fantasins hjälp tillägna sig en annan historik och social erfarenhet. Fantasins betjäna erfarenheten, desto mer erfarenheter och upplevelser människan har desto rikare fantasiförråd har individen med sig genom livet. Fantasins stödjer sig på all erfarenhet, både den egna och den lånade, dvs. min egen fantasi styrs av andras erfarenheter. Dessutom drar Vygotskij en pedagogisk slutsats, vikten av nödvändigheten att "vidga barnets erfarenheter om vi vill skapa en tillräckligt stadig

²³ Vygotskij, Lev (1995: 13)

²⁴ Vygotskij, Lev (1995:35)

²⁵ Vygotskij, Lev (1995)

grund för dess skapande verksamhet"²⁶. I våra hjärnor har vi spår av samlade minnen, erfarenheter och tidigare stimuli som sätts i nya kombinationer. Hjärnans kombinatoriska förmåga förfogar över dessa samlade spår och kombinerar dem till nya konstellationer som inte ingått i dess verkliga erfarenheter²⁷.

Det emotionella sambandet är det som sammanför fantasins aktivitet och verkligheten, därav vikten av att ge eleven berikande upplevelser som berör eftersom den emotionella faktorn påverkar våra minnen och därefter vårt skapande. Psykologerna kallar den emotionella faktorns inflytande för lagen om det gemensamma emotionella tecknet.

Det uppstår en fantasins kombinationsprodukt som grundar sig på en gemensam känsla, eller ett gemensamt emotionellt tecken (t.ex. glädje, sorg). Dessa tecken kommer att framkallas när fantasin återkallar våra känslor (varje känsla och intryck som vi har samlat under vårt liv).

Det är känslan som väljer ut enskilda element ur verkligheten och kombinerar dem till ett sådant samband som betingas inifrån, av vår sinnestämning och inte utifrån av logiken hos bilderna själva²⁸.

Beskrivningen av känslor och associationens dolda inflytande, ger uppkomst av oväntade grupperingar (t.ex. i bilder och texter) i oändliga kombinationer. Vidare hävdar Vygotskij att varje fantasiskapande återverkar på våra känslor. En fantasiupplevelse i sig själv kan framkalla något nytt oväntat.

Vygotskij fördjupar sig i fantasin som viktig faktor i kreativitet och hävdar att *Kristalliserade fantasier* är när ett fantasiföremål blivit verkligt, tagit form, materialiserats, konkretiserats som ting i verkligheten och påverkar andra ting. Maskiner, apparater och verktyg dessa skapas av människans kombinatoriska fantasi (Nautilus - ubåt) och har praktiska samband med verkligheten. När dessa fantasier har tagit gestalt i form av maskiner, apparater och verktyg har den kreativa aktivitetens cirkel slutits²⁹.

Känslan och tanken styr människans skapande. Vygotskij hänvisar till Ribot i det att det går att jämföra dessa två begrepp, den dominerande tanken och den dominerande emotionen. Dominerande tankar stödjer sig på en önskan, en vilja, ett behov. Dominerande känslor måste koncentrera sig till en idé eller bild som fungerar som prototyp, vilket hjälper oss att fokusera. Inmatningsprocess: är en grundläggande process för människans hela intellektuella utveckling och består bland annat av - Samlande av material, Bearbetning av material, Associationer och Dissociationer. Att förstå vikten av associationer och dissociationer är ett nödvändigt villkor för fantasins verksamhet.

²⁶ Vygotskij, Lev (1995)

²⁷ Vygotskij, Lev (1995) *Fantasi och Kreativitet i barndomen*

²⁸ Vygotskij, Lev (1995)

²⁹ Vygotskij, Lev (1995)

4. Tidigare forskning

Här kommer jag att ta upp några studier som belyser kreativitet och dess betydelse i skolans värld.

Det finns gott om både modern och äldre litteratur med vetenskaplig grund som behandlar ämnet kreativitet, främst inom psykologi, men färre med pedagogiskt perspektiv. På senare år har det kommit modern litteratur inom pedagogik som behandlar ämnet kreativitet i skolan. Bland de moderna eller senaste rönen inom temat kreativiteten eller avsaknaden av den i skolan hittade jag flera intressanta artiklar som ifrågasätter avsaknaden av kreativitetens existens i skolans värld, eller andra som belyser vikten av utveckla denna förmåga i ett framtidsperspektiv.

Böcker, artiklar och avhandlingar jag valt att referera till är texter som behandlar kreativitet i skolan på ett djupare plan. Jag har valt bort en del av det psykologiska perspektiv, för att hålla mig strängt inom skolområdet, och med endast några få psykologiska inlägg där texten har krävt det.

4.1 Kreativitet och idéutveckling

Ragnar Josephsons *Konstverkets Födelse*, ger en bred och djup insikt om hur en skapandeprocess kommer till. Analysen omfattar allt från grundidé till färdig produkt d.v.s. den utvecklar den visuella gestaltningen. Josephson presenterar sin studie om kreativitet och skapande genom naturmåleriet. Väsentligast i Josephsons studier om skapandeprocesser är hur man kan locka fram idéer, vilket gör att hans teori kan användas inom andra områden där det kreativa tänkandet behövs. På så vis introduceras vi i diverse teorier om naturens roll i konsten. Även om vi skapar av nöd, gör sig den estetiska faktorn påmind och verkar för att ge skönhet till tinget som skapades för att täcka ett behov; som exempelvis en vattenkanna.

Inom konstvärlden finns det gott om förebilder, förebilder från naturen och även från olika konstnärers produktion. Dessa förebilder fungerar som inspiration; en efterbildning. Josephson refererar aldrig till Vygotskijs kreativitetsteori, trots att deras utgångspunkter sammanstrålar i flera avseenden. Vidare hävdar Josephson att det finns tre faktorer som växelspelar vid ett verks tillkomst: den estetiska, den psykologiska och den sociala. Skissen utpekas som en ledande faktor i skapande och sammansättning av fantasiprodukten, från tanke till ett kreativverk. ”Det är under arbetsprocessen som ingivelse strömmar till”³⁰.

När konstnären har fångat idén i sitt konstverk återstår att ge detta konstverk en form, ”den objektiva existensen”. Utförandet konkretiserar konceptionen, konstverket blir till. Skissandet

³⁰ Josephson, R. *Konstverkets Födelse* (1975: 33)

har en viktig roll vid skapandet, desto mer konstnären skissar, desto mer idéer väcks till liv. ”Det är skissen som väcker konceptionen”³¹. Slutligen säger han att skisser behöver inte endast anlitas som stöd för det konstnärliga arbetet, det är processen som är det väsentliga. En form av tankeskisser är arbete med mind mapp, brainstorming eller storyline - teknik i klassrummet.

Varje form är en erövring av en annan form, av vilken den bär spår. Det finns intet geni, som förmår skapa direkt ur livet. Det finns intet geni, som inte har börjat uttrycka sig genom en annans språk. Att vara föregångare, det betyder bara att vara tidigare en andra i kopierande. Konstnären gör sina erövringar, icke genom livet, utan genom imitation av konsten³².

4.2 Kreativitet och fantasin

Universitetslektor i psykologi vid Lunds Universitet E. Hoff, hävdar att en kreativ produkt inte alltid behöver vara en produkt, en fysisksak, utan även lek och samtal kan vara kreativa ting³³. Hoffs doktorsavhandling, *The Creative World of Middle Childhood, creativity, imagination, and Self-Image from Qualitative Perspectives*, behandlar kreativitet hos barn. Hennes forskarstudier omfattar barn i tioårsålder och även en liten del om tonåringar. Hoff talar om från det psykologiska perspektivet att traditionell kreativitetsforskning brukas delas i fyra områden; den kreativa processen, den kreativa personen, den kreativa produkten och den kreativa miljön. Den kreativa processen behöver [...] styras intentionellt för att leda fram till kreativitet³⁴. Den kreativa personen beskriver Hoff med hjälp av andra forskare med studier inom samma område som Barron³⁵, Eysenck³⁶ och Martindale³⁷. Denna person beskrivs från den positiva sidan ofta som självsäker, entusiastisk, flexibel och som beredd at ta risker. Den mindre positiva personen åtföljs av ”labilitet,³⁸ neurotiskhet och introversion”. Den kreativa produkten anges som något originell och fullständigt användbar. Den kreativa miljön kännetecknas [...] "av öppenhet, positiv debattklimat, idéstöd, frihet och lekfullhet" påstår Hoff och citerar Amabile³⁹.

³¹ Josephson, R. *Konstverkets Födelse* (1975:32)

³² Josephson (1975: 25)

³³ Hoff, Eva.2003. *The Creative World of Middle Childhood, creativity, imagination, and Self-Image from Qualitative Perspectives*

³⁴ Hoff, Eva (2003: 58)

³⁵ Barron (1963, 1981)

³⁶ Eysenck (1995)

³⁷ Martindale (1989)

³⁸ Hoff, Eva (2003: 58)

³⁹ Amabile (1996)

Vidare försäkrar Hoff att kreativitet är en mätbar process och det kan mätas med en rad olika instrument; så som brainstorming, associationer, teckning, perceptuellövning, bland annat. Hoff framvisar sin egen forskning om temat och påstår att kreativa personer inte alltid håller sig till den korrekta tolkningen av uppgiften därför de påverkas av "sin större fantasifullhet", vilket inte är fallet för de mindre kreativa personerna. Fantasi är en del aspekt av kreativitet, fantasin är en förmåga som vi använder oss av när vi tillbakablickar på det förflutna, "planerar det nuvarande och dagdrömmer om framtiden"⁴⁰

Hoff gör en till koppling till Vygotskij om fantasin som hämtar sitt stoff från verkligheten.

Vygotskij säger att vi behöver "ta användning"⁴¹ av fantasin för att fungera i verkligheten och att inte ens forskning är skild från fantasin, eftersom det är i fantasin hypoteser utarbetas".

Hoff hävdar att "Fantasi kan ses som en mental process som kombinerar minnen, erfarenheter och föreställningar till nya inre upplevelser (medvetet eller omedvetet)".

4.3 Kreativitet, fantasi och skolan

Hoff påstår att originalitet och kreativitet behöver uppmärksammas mer i skolans värld i en artikel om Forskning om kreativitet och kreativitetens villkor i skolan. I artikeln om kreativitet⁴² hävdar Hoff att barn behöver stimuleras att leka fantasilekar. Hoff's forskarprojekt omfattar kreativitetens villkor i skolans värld, där styrningen är påtaglig, vilket gör hennes forskning relevant för min uppsats. Hoff's forskning belyser olika variabler som t.ex. klassrumskreativitet, skolan som organisation och dess miljö i förhållande till enskilda individers kreativitet (lärares, elevers, rektors kreativitet). Dessutom sträcker sig Hoff's forskning längre och kontrasterar dessa variabler i förhållande till motivation, personlighet och inläring i allmänhet. Detta forskningsprojekt avser skapa kunskap om hur elevers kreativitet kan utvecklas i skolan⁴³.

Ett sätt att framkalla fantasin är leken. I lekvärlden kombineras fantasi och verklighet till skapande verksamhet. Vygotskij betonar vikten av att ge barn möjlighet för lekar eftersom barnens kreativitet ökar genom leken. "Kreativitet handlar om att se nya möjligheter hos oss själva och den verklighet och de ting vi har omkring oss"⁴⁴ I den kreativa leken, en lek med möjligheter finns inte rätt eller fel. Det finns aldrig bara en lösning, det ingår i den kreativa processen att göra fel och försöka igen. Det framgår att lösningarna som kommer fram under

⁴⁰ Hoff, Eva (2003:59) Lekfulla Barn Blir Kreativa vuxna. Artikel publiceras online i *Forskning.se*

⁴¹ Hoff, Eva (2003:59)

⁴² Hoff, Eva (2010)

⁴³ Hoff, Eva (2010)

⁴⁴ Hoff, Eva (2010)

leken är en kreativ handling för den enskilde kreatören, allt omkring oss kan förändras. Nya idéer genereras och produkter skapas i lekvärlden också. Barnen övar omedvetet möjlighetstänkande genom fantasilekar som är mer associativa och mindre styrda.

"Fantasin bidrar till den del av den kreativa processen som är associativ och mindre styrd"⁴⁵.

Vidare fortsätter Hoff att det som är viktigt för att främja kreativitetsutveckling är "individuell valfrihet, medbestämmande och självständighet"⁴⁶ och gör en direkt hänvisning till skolan. I Hoff's forskning framgår det att lärarna uttryckte "osäkerhet om hur de kan utveckla kreativitet"⁴⁷ Lärarna påstod att de var bra på att bejaka kreativa uttryck när det dök upp spontant i klassrummet, men däremot saknade strategier⁴⁸ för att öka nytänkande och öka originalitet. Hoff ser skolan som en övningsrepetition, även i skapande verksamhet. Skolan är styrd och marginalerna för kreativitet blir alldeles för smala. Hoff's råd till lärarna är följande:

"De bör också själva lära sig att utvärdera sin produkt, för förmågan att själv reglera sin kreativitetsprocess är viktig. Detta gäller för övrigt i alla skolans ämnen, inte bara dem vi kallar skapande"⁴⁹.

Slutligen konkluderar Hoff att det är av vikt att pedagoger uppmuntrar barn att komma med "originella lösningar" på uppgifter samt, att de "välkomnar barn att omförhandla regler och att komma med nya idéer på hur man ska arbeta"⁵⁰. Hoff efterlyser mer flexibilitet och större elevdemokrati i skolan.

4.4 Kreativitet och socialisering

I *Möten & medieringar* uppvisar Anders Marner kreativitet i ett socio- kulturellt perspektiv, vilket vidgar det pedagogiska synfältet inom lärprocesserna ännu mer. Marner hävdar att även "kreativitet förväntas omfatta ett mottagarperspektiv, inte endast ett skapandeperspektiv vilket socialiserar den kreativprocessen"⁵¹.

Hoff håller sig i samma riktning när hon påstår att i viss mån är förmågan att knyta an till rätt nätverk till en nödvändig del i en fullbordad kreativ process, om man med det menar att man också är erkänd⁵². En konstnär, en forskare eller författare behöver omge sig med likasinnade

⁴⁵ Hoff, Eva. (2010) Lekfulla barn blir kreativa vuxna. Artikel publiceras online i *Forskning.se*

⁴⁶ Hoff, Eva (2010)

⁴⁷ Hoff, Eva (2010)

⁴⁸ Hoff, Eva (2010)

⁴⁹ Hoff, Eva (2010)

⁵⁰ Hoff, Eva (2010)

⁵¹ Marner, Anders (2005: 27) *Möten och medieringar*

⁵² Hoff, Eva (2010)

som kan erkänna och värdesätta det som har skapats som en kreativ produkt och därav blir konstnären, författaren eller forskaren betraktad som kreativ av sin omgivning.

Vidare lägger Marner till vid från ett pedagogiskt perspektiv och tydliggör att kreativiteten är också viktig för skolans didaktik. ”Kreativiteten skulle kunna vara något som genomsyrar skolan som helhet”⁵³. Även i *Professionalisering av estetiska ämnen* stödjer sig Marner på Vygotskijs teorier om kreativitet.

4.5 Kreativitet och läraryrket

Feiwei Kupferberg, forskare och pedagogikprofessor vid Malmö högskola är författare till avhandlingen *Läraryrket egenart och rollmodeller: kreativitetsregimer i hybridmoderniteten*. Kupferbergs artikel ger mig olika nya perspektiv och aspekter att ta mig an uppgiften om kreativitet i skolan. Från ett professionssociologiskt perspektiv analyserar Kupferberg läraryrket i förhållande till kreativitet. Kupferberg hävdar att socialiseringen inom olika professioner i längden leder till ett slentrianmässigt beteende inom professionen, vilket gör att det blir svårt att ta in nytänkande eller nyskapande.

För att kunna göra analysen av läraryrkets speciella professionalitet⁵⁴ på ett vetenskapligt sätt behövs det ett nytt paradigms inom professionssociologi. Kupferberg kallar den *kreativitetssociologi*. Han efterlyser i lärarutbildningen en öppenhet och nyfikenhet i den dynamiska professionsvärld som "barnen ska träda in i." Vidare menar han att vissa utbildningsmiljöer är bättre på att gynna en kreativ inställning, men professionsutbildningsmiljön i läraryrket skiljer sig inte på något sätt från konventionella utbildningsmiljöer och ställer frågan "hur uppbygger man professionsutbildningsmiljöer som främjar lärandet?" Det som är av vikt för denna uppsats är hans syn på den moderna lärarrollen som träder in i ett klassrum som en skådespelare som måste göra sin föreställning på ett trovärdigt sätt⁵⁵ och pedagogisk kreativitet samt hans syn på hur skolan förhåller sig till det kreativa kaoset.

4.6 Kreativitet och skolsystemet

Ken Robinson definierar kreativitet som processen av att ha originella idéer som har värdet⁵⁶. Robinson anser att kreativitet är en del av den mänskliga intelligensen⁵⁷, det är något vi alla

⁵³ Marner, Anders, *Möten och medieringar* (2005:28).

⁵⁴ Kupferberg, Feiwei (2007) *Läraryrket egenart och rollmodeller: kreativitetsregimer i hybridmoderniteten*. *Educare* 2007 nr 1: 1, 53 – 75. Malmö högskola. *Läraryrket (utgivare)* <http://hdl.handle.net/2043/4996>

⁵⁵ Kupferberg, Feiwei (2007)

⁵⁶ Robinson, Ken. (2011) *Out of Our Minds. Learning to be Creative*. Courier Westford, Inc, Westford, MA.

har. Robinsons konvergens med Hoff är att skolan förtrycker kreativitet och dödar den inneboende kreativiteten hos ungdomar. Robinson blickar tillbaka till skolsystemet som inte var designad för att bemöta utmaningar, utan för att bemöta tidens behov istället. Robinson, menar att detta är ett av de viktigaste skälen till att om varför många människor inte är kreativa⁵⁸. Robinson refererar till Picasso som påstod att alla barn föds konstnärliga, men Robinson är inte överens om detta, istället tycker han att vi växer utanför kreativa miljön, av den orsaken utvecklar inte vi vår medfödda konstnärlighet. Det är en av brister i skolsystemet, avsaknaden av en kreativ miljö. En reform efterlyses för skolsystemet, men Robinson anser att detta inte är tillräckligt utan en omvandling är det som krävs och att kreativiteten kommer att bli viktig i vår framtid. Vid den tidpunkten kan vi ha en ändring i vårt skolsystem⁵⁹ menar Robinson. De aktuella formerna för skolsystemen kväver grundläggande villkor för utveckling av kreativitet. Förskolebarn har ett stort kreativt förtroende till sin egen kreativa förmåga som de förlorar i slutet av sin skolgång.

Robinson anser att det är viktigt att vi förstår varför skolans system servar det ekonomiska systemet och efterlyser ett förändrat paradig för skolan. Vidare menar han att utveckling av naturliga förmågor som konstnärliga förmågor, inte sker i skolan och att detta har aldrig varit meningen. Ekonomiska och kulturella faktorer har stor roll i skolans utveckling. Skolan behöver ett förändrat paradig där estetiken, som dans, musik, idrott och skapande bild ska vara en aktiv del av morgondagens människa .

4.7 Kreativitet och flow

Begreppet ”flow” myntades och lanserades av Mihaly Csikszentmihalyi⁶⁰ i 1900-talets början. Flow är ett begrepp som förknippas med kreativitet och att uppleva flow eller komma i flow tillstånd anses vara ett sätt att frammana på kreativiteten⁶¹.

Csikszentmihalyi i *Om Kreativiteten och flow*, menar att det finns strukturella element som karakteriserar flow-framkallning. Flowtillstånd står som grund för att framkalla den kreativa processen. Denna kreativa process som behövs i skolans värld.

1. Handling – man måste ha något att göra. 2. Utmaning – man ska ta en utmaning, utnyttja ett tillfälle. 3. Personliga färdigheter – ha kapacitet för att anta den utmaningen. 4. Balans

⁵⁷ Robinson, Ken (2011: 112)

⁵⁸ Robinson, Ken (2011: 51)

⁵⁹ Robinson, Ken (2011: 49)

⁶⁰ Mihaly Csikszentmihalyi. (1990) *Kreativiteten och flow*

⁶¹ Två respondenter nämnde ordet flow under intervjun.

mellan uppgifter och den egna förmågan. Om balansen mellan möjligheten och förmågan uppfattas som rätt, kommer vi att engagera oss i den. Men om uppgiften överstiger vår kapacitet kommer vi istället att reagera med stress och ångest och om uppgiften är för enkel blir vi uttråkade. Slutsatsen är att individen själv sätter sig i flowtillstånd beroende av de personliga intressen, men förmåga att ta en utmaning måste finnas till.

Att komma i flowtillstånd är att vara djupt engagerad i det man gör.

Upplevelsen av "flow" kännetecknas av djup koncentration kring en avgränsad grupp av stimuli, eller sinnesintryck, som individen själv uppfattar som relevanta. Csikszentmihalyi⁶².

Tidsuppfattningen förändras när man kommer i flowtillstånd. Timmarna känns som minuter. Ett flowtillstånd kan vara olika från gång till gång. Det rör sig om korta perioder eller flera timmar. Ofta är de korta stunderna mer intensiva. Den personen som löser ett problem kan tycka att utmaningen "i tekniska ljuvliga problem"⁶³ ger hen stor tillfredsställelse.

"Upplevelsen är så förförisk njutningsfull, att vi inte kan föreställa oss att det kan vara något galet med den"⁶⁴.

Csikszentmihalyi varnar för att fokusera långa perioder på en och samma uppgift. Flow handlar inte alltid om tillfredsställelse vid en prestation, utan flowkänsla kan innebära en inre tillfredsställelse. Flow tillståndet framkallar känslor av upplevelser, lust och spänningen, dessa känslor är inte alltid positiva trots att det rör sig om en stimulerande kraft.

Motivet till ett stort antal brott som begås i fredstid är inte brist på medel, utan den upplevelse av lust och spänning som brottslingen får ut av själva handlingen.⁶⁵

4.8 Kreativitet och reflektionen

Den svårfångade reflektionen av Emsheimer, Hansson och Koppfeldt, utgår från en analys av ordet "reflection" som har rötterna i latinets *re* och *flectera*. Reflektionsprocessen är ett växlande samspel mellan det lärda och dess gestaltning. Genom reflektionsprocessen kan vi sätta samman olika element som inte omedelbart visar sig att de hänger ihop. Fantasin utgör en hjälp i detta förenande av pusselbitar⁶⁶.

Reflektionsprocesser kan sättas igång genom läsning av bilder och bildskapande. Läsning av bilder och bildskapande utgör en potentiell zon för utveckling av reflektionen som verktyg i lärandet. Koppfeldt ger oss ett verktyg för att vidga fältet för våra reflektioner som kommer att öka vår insikt och kreativa förmåga genom att sätta ord på det vi ser och upplever. För

⁶² Mihaly Csikszentmihalyi (1990: 41) *Kreativiteten och flow*

⁶³ Mihaly Csikszentmihalyi (1990: 38)

⁶⁴ Mihaly Csikszentmihalyi (1990: 48)

⁶⁵ Mihaly Csikszentmihalyi (1990: 39).

⁶⁶ Emsheimer, Hansson, Koppfeldt, *Den svårfångade reflektionen*. (2005: 6)

denna läsning krävs en avkodning av bildens kontext, tecken, index och symboler. En kontinuerlig läsning av bildspråk kan öka vår språkliga förmåga. Vi behöver ord för att beskriva våra handlingar. Reflektionen ökar insikt om våra handlingar.

Några frågor att ställa (sig) för att komma närmare än reflekterande blick: Vilket är sammanhanget bilder verkar i? Vad visas och hur? Vilka likheter och skillnader går att hävda mellan olika delar av bilden? Vad kan du med bildens hjälp sätta ord på och kanske skapa begrepp av som inte varit möjligt som utan den? Vad kan vi göra med den? Vad gör den med oss? Vad kan du stå för att du ser? Varför då?⁶⁷

Reflektion har en djupare innebörd än att fundera på något. Reflektionen ska riktas mot en utvecklande situation. Genom reflektionen förväntas vi ha större förståelse för vår inläring och vara bättre rustade inför vardagslivet. Intressant för mig är Moons J. teori om *pusselmetaforen* inom reflektion. Genom att se, förstå det sedda, skapa en mening och vidarearbeta med denna mening (transformation) blir fallet ett lärande.

Om vi ser reflektion som en process i vilken vi söker satt förstå något som förundrar oss så kännetecknas denna av uppmärksamhet och perception av *skeenden*. Det leder till att vi på olika sätt kopplar samman vår förståelse av *skeenden*, delprocesser, relationer mellan handling och utfall etc. till mer eller mindre sammanhängande mönster⁶⁸.

5. Metod och genomförande

5.1 Val av metod

Vad är det jag vill göra? Undersöka? Söka kunskap? Dessa frågor är avgörande om jag ska utöva i huvudsak kvantitativt eller kvalitativt inriktad forskning (Patel & Davidson 1994). Det första beslut jag fick ta inför uppsatsens utformning var att genomföra undersökningen genom enkät eller intervju. Satte mig i vad de innebär om att strukturera ett sakligt frågeformulär som skulle förvandla den samlade information till en kvantitativ produkt från vilket man skulle kunna mäta och jämföra resultatet. Valet av metod för undersökningen är av avgörande betydelse för resultatets värde och karaktär⁶⁹. I mitt syfte har jag uppgett att jag vill veta:

1. Vad kreativitet är för lärare
2. Hur undervisar lärare i icke estetiska ämnen elever i kreativt tänkande
3. Hur utvecklar undervisande lärare denna förmåga hos elever? Min intention är inte att ”avslöja” eller ”bevisa” hur skolan förhåller sig till kreativitet. Däremot vill jag ta reda på om det finns strategier eller rutiner för att utveckla det kreativa tänkandet.

⁶⁷Emsheimer, Hansson, Koppfeldt. (2005: 114)

⁶⁸Emsheimer (2005: 44)

⁶⁹Vetenskapsrådet, 2011. God Forskningsred. Finns att hämta på [//publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/](http://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/)

Eleverna kommer inte att analyseras för det första, jag fokuserar på lärarens arbetssätt om hur denne lär ut det kreativa tänkandet och den andra är av etiska skäl. Det innebär att om barnet är under 15 år ska båda vårdnadshavarna samt barnet ha samtyckt till medverkan⁷⁰.

"I den kvalitativa forskningsintervju byggs kunskap upp, det rör sig om ett samspel, om ett utbyte av synpunkter mellan två personer som samtalar om ett ämne av gemensamt intresse"⁷¹. Denna beskrivningen av metod passar bra på mitt syfte, där jag behöver utveckla ett gott samspel under intervjuerna. Det finns flera fördelar med den kvalitativa forskningsintervjun. Den största fördelen är att man kan ställa följe frågor direkt till respondenten och den kan utveckla sina svar och tankar. Intervjuaren visar öppenhet för nya och oväntade inslag, intervjun, samtalen är fokuserad på bestämda tema, den har en struktur men den är inte rigid⁷².

Uppsatsen har som grund litteraturstudier, observationer och den öppna intervju metoden. Undersökningen har genomförs i en högstadieskola med lektionsobservationer i år 7, 8 och 9. Klasserna har som genomsnitt tjugofyra elever. Intervjuerna gäller endast undervisande lärare i de observerade lektionerna. Lektionerna jag valde av observera var huvudsakligen de som var tillgängliga för mig under arbetsdagen, samt utbud av ämnen och spridning i olika arbetslag inom samma skola. Samtliga intervjuade lärare undervisar i två ämnen. Frågornas syfte är att undersöka på ett djupare plan om alternativa arbetssätts används. Den kvalitativa metoden har tillämpas i analysen av de samlade materialen. Enligt Patel & Davidson är den kvalitativa undersökningens syfte att skaffa en djupare kunskap om ämnet genom att analysera ett material⁷³. I mitt fall är detta ett bra fungerande sätt at skaffa kunskap. Det som skiljer en undersökning eller forskning från annat kunskapssökande är det systematiska sökande efter kunskap⁷⁴.

Genom litteraturstudier, observationer och intervjuer, hoppas jag komma fram till svaren till min frågeställning, om hur skolan lär ut det kreativa tänkandet.

5.2 Urval

Det har aldrig varit min intention att göra en stor studie. Det hade inte kunna genomföras på grund av tidsbrist. Tidsfaktorn krävde en avgränsning i antalet respondenter. Flera

⁷⁰ Vetenskapsrådet (2011)

⁷¹ Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun* (1997: 9-35)

⁷² Kvale, Steinar (1997: 35)

⁷³ Patel & Davidson (1994: 99,-102)

⁷⁴ Vetenskapsrådet, 2011

respondenter hade kanske varit önskvärt för att öka den externa validiteten⁷⁵ och kunna dra generella slutsatser i denna undersökning.

I ett tidigt stadium av planeringen bestämde jag mig därför för min undersökning inte skulle överskrida sex respondenter. Nackdelen med en liten grupp var att respondenterna kanske skulle ångra sitt deltagande i sista delen av undersökningen. Då skulle intervjun hamna i riskzonen och äventyra reliabiliteten (det bortfallet kunde vara av betydelsen för mitt resultat i så fall riskerade undersökningen att inte vara representativ⁷⁶). Lyckligtvis kunde samtliga tillfrågade lärare genomföra intervjun.

Jag talade personligen en till en och i enskildhet med var och en av respondenterna och berättade om mitt examensarbete och behovet att göra en intervju, och om varför just hen motsvarade mina behov i informantgruppen. D.v.s. hen skulle ha arbetat som lärare minst i fem år, vara ämneslärare för högstadiet och ha lärarexamen.

Det visade sig att antal respondenter och ämnets diversitet gav undersökningen tillräckligt studiematerial för mitt ändamål. Eftersom informanterna är från olika arbetslag och undervisar i olika ämnen blev gruppen representativ för skolans olika ämnen, utom de praktisk-estetiska ämnena.

Lektionerna för observationerna valdes först efter min icke undervisande tid i skolan. Jag har besökt sex olika lektioner och intervjuat sex lärare. Lika många män som kvinnor. Urvalet har sin grund i lärarnas verksamhetsområden, nämligen: biologi, fysik, matematik, svenska, tyska, spanska, engelska och samhällskunskap. Samtliga informanter har lärarexamen och har tjänstgjort minst fem år som undervisande lärare i sitt ämne. Av den orsaken att mitt syfte är att ta reda på hur lärare undervisar elever i kreativt tänkande i icke estetiska ämnen valde jag medvetet informantgruppen.

5.3 Observation

Samtliga observationsbesök blev ett oplanerat oväntat besök för de undervisande lärarna. Detta var en överenskommelse mellan mig och lärarna av den orsaken att jag behövdes i verksamheten på min icke undervisningstid.

Dessa observationer är genomförda med öppet deltagande⁷⁷ för min del. Den största fördelen med observationen är att vara in situ och ”höra vad som sägs och följa människors

⁷⁵ Research methodology web site]. May 8, 2010. Available at: <http://infovoice.se/fou>. Accessed May 10, 2010.(Hämtad 2015,03,14)

⁷⁶ Patel, Runa, Davidson, Bo (1994) *Forskningsmetodikens grunder*.

⁷⁷ Vetenskapsrådet (2011) God Forskningssed. Finns att hämta på [//publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/](http://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/)

interaktion"⁷⁸. Jag kunde se pedagogerna agera i riktiga skolsituationer och även ställa frågor utifrån dessa.

Vid observationerna placerade jag mig längst bak i klassrummen och antecknade noggrant både elevens och lärarens aktivitet under passet. Under en observation fotograferade jag tavlan med lektionsinnehåll, likaså några elevs arbete som exempel. Allt detta med lärarens och elevens tillåtelse. Anledningen att jag bestämde mig att dokumentera med fotografi är att i mitt tycke arbetet var innovativt och därefter intressant för undersökning.

Under observationen uppstod frågor och egna funderingar som jag antecknade för att senare bearbeta vid intervjun.

Analysen av observationen gjorde jag direkt efter besöket i klassrummet.

5.4 Intervju

Intervjun effektuerades några veckor efter observationen. Efter urvalet kontaktade jag de berörda lärarna personligen, förklarade syfte, anonymitet och konfidentialitet säkrades, då endast jag och den intervjuade har diskuterat om hur materialet används i undersökningen. När allt formalitet runt om anonymitet och konfidentialitet var avklarad, visade jag en skiss om tilltänkta öppna frågor till intervjun som skulle spelas in.

Samtliga intervjuer spelades in med samtycke från den intervjuade läraren. Själva inspelningen gjordes i min arbetsdator och sparades som ljudfiler i en mapp som skapades för syftet.

Det tog längre tid än planerat att genomföra samtliga intervjuer, beroende på den intervjuades och min egen tidstillgänglighet under arbetsdagen.

Förhoppningsvis kommer intervjun av de lärarna i olika ämnen att ge en bild av den allmänna inställningen om kreativitet och hur det används i skolan.

Själva intervjun var utformad i olika teman med syftet att göra analysen mer hanterbar⁷⁹.

1. Personliga fakta – Frågorna var riktade på erfarenhet, utbildning och ämnen.
2. Om kreativitet. Här ville jag ha svar på det egna förhållningssättet, kunskapen och tankar om kreativitet och egna tankar om den kreativa processen.
3. Strategier. Här ville jag ha svar på hur och vad lärare gör i sitt ämne för att uppmuntra det kreativa tänkandet, samt om det finns rutiner eller strategier för det.

⁷⁸ Vetenskapsrådet (2011)

⁷⁹ Kvale, Steinar(1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*

4. Om den fysiska miljön i klassrummet. Här ville jag ha svar om lärare gör aktiva val i möblering, färgsättning och belysning av klassrummet.
5. Om att skapa kreativ lärmiljö. Här ville jag ha svar på hur lärare skapar en kreativ lärmiljö. Spränger lärare gränser för läraryrkesramarna?
6. Om kommunikationen i klassrummet. Här ville jag ha svar på om lärare hittar den rätta uttrycksformen för sina egna och elevernas idéer.

Bearbetning skedde i form av transkribering av de samlade materialen som analyseras därefter.

5.5 Forskningsetik

Min undersökning håller sig etiskt till Vetenskapsrådet forskningskrav och individskyddskrav⁸⁰. Respondenterna har blivit lovade totalt anonymitet. Ingen kommer att kunna identifieras genom sina svar. Respondenterna vet inte vilka de andra respondenterna i undersökningen är. Skolans namn eller lokalisering uppges inte. Vid redogörelsen av undersökningen kommer jag att kalla respondenterna vid färger. Det samlade materialet för undersökningen är i god ordning i ett digitalarkiv och jag har rigoröst följt Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer.

Informationskravet – Alla deltagande fick information om undersökningens karaktär och att deras deltagande var frivilligt. Respondenterna fick förhandsinformation om intervjufrågor. Samtliga deltagande har *samtyckt* att delta vid observation och inspelningen av intervjun. Även längden på intervjun fick bestämmas i förväg. Intervjuerna skiftade mellan tjugo och tjugofem minuter. Efter denna undersökning kommer jag att radera de inspelade ljudfilerna.

5.6 Genomförande och bearbetning av material

Den samlade material, observationerna och intervjuerna har jag analyserat först var för sig och sedan som en grupp.

Många av de svar jag fick var omfattande och gick i varandra eller täckte olika teman, då fick jag bearbeta materialen några gånger och skapa olika kategorier under samma fråga. Observationerna skedde i olika klassrum och tanken slog mig att alla rum såg likadana ut, bänkrader parvis eller tre och tre, kateder eller lärarbord framme vid sidan om tavlan. Det

⁸⁰ God Forskningssed (2011) <http://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/>

väckte frågan om möbleringen i klassrummet eftersom forskning visar att det har relevans i lärandet och iscensättning av kreativa processer⁸¹.

Observationerna blev ett komplement till intervjuerna. Jag kunde utgå i en fråga från en verklig händelse och det gav mig större insikt i andra lärares utförande av det pedagogiska arbetet.

Jag kommer inte att jämföra resultaten, utan det jag vill är att få en helhetsbild av rutiner och eller arbetssätt i kreativt tänkande.

Analysen av det samlade materialet kommer att synliggöra hur läraren arbetar pedagogiskt för att utveckla elevernas kreativa förmåga. När intervjuerna var avklarade återstod transkribering. Transkribering verkställdes när alla intervjuer var gjorda. Denna undersökning tar ingen hänsyn till skolans socioekonomiska aspekter eller lokalisering av detsamma.

Transkribering erbjöd ett stort råmaterial till analysen. Råmaterial som i sin tur ordnades under tema och sidogrenar inom samma område. När jag sammanställde och läste materialet temavis gav det mig känslan av att vara med som åhörare i ett större samtal.

Varje intervjutranskribering fick en egen färg som representerade respondenten. De sammanställda svaren i färg gjorde enklare för mig att få en överblick över materialet. Jag har bestämt mig för att fortsätta med färgkoden.

6. Resultat och analys av intervjuerna

I detta avsnitt presenterar jag de samlade svaren i det respektive temat.

Först presenterar jag respondenterna med ämne, utbildning och deras egna uppfattningar om vad kreativitet är, sedan kommer strategier och kreativ lärmiljö.

6.1 Respondenterna

Samtliga respondenter har en lärarexamen och undervisar i högstadiet i följande ämnen:

Röd undervisar i matematik, *Grå* undervisar i matematik och fysik.

Lila undervisar i svenska och tyska, *Blå* undervisar i spanska och engelska. *Brun* undervisar i matematik och biolog och *Grön* undervisar i svenska och samhällskunskap. Två av respondenterna har undervisat i tjugo år, fyra respondenter har undervisat mellan tio och femton år i läraryrket. Gruppen representerar alltså en erfaren lärargrupp på högstadiet.

När jag refererar till lärare kommer jag att använda det personliga pronomenet *hen* eftersom respondenternas kön inte varit någon faktor i denna undersökning.

⁸¹ Leijon Marie, *Medierat Lärande och pedagogisk Mångfald.* (2013:54)

6.2 Pedagogernas syn på kreativitet

Svaren är olika från person till person men några gemensamma uppfattningspunkter kom fram som lek, frihet, olikheter och förmåga att kunna lösa problem. Det finns inget facit på vad det rätta svaret på frågan skulle kunna vara. Kreativitet handlar om processen att bearbeta det gamla och sätta samman idéerna i nya kombinationer, där faktorer som fantasi, miljö, och känslor är viktiga delar i denna bearbetningsprocess enligt Vygotskijs⁸² teori om kreativitet. Några av respondenterna var inne på det:

(Grå)- att skapa något nytt av något gammalt, baserad på allt yttre.

(Brun)- Man måste sätta ihop olika kunskaper från det man har läst och då får man fram något kreativt.

Detta stämmer väl överens med Vygotskijs påstående om att kreativa processer stödjer sig på erfarenheter och med fantasins hjälp kan tillgodogöra sig en ny kontext och göra den till sitt eget.

De flesta svaren var ofullständiga, konturlösa beskrivningar, svårt att precisera begreppet men samtliga informanter hade delar av svaren. I deras uppfattning nämndes fantasin endast en gång som grunden för kreativitet samt att den kreativa produkten ska vara unik. Vygotskij⁸³ tydliggör att fantasin är lika viktig i alla kreativa processer, likaså vetenskapliga som konstnärliga. En intressant aspekt som flera respondenter var överens om var förmågan att lösa problem med egna lösningar, dessa lösningar ska komma helst från det egna tänkandet och vara nya som respondenten Blå uttrycker det: "att skapa, skapande. Att man känner att man gör något unik som kommer från ens huvud".

(Brun)- att lösa problem, när man inte får fasta svar utan måste fundera själv.

(Grön)- "att tänka lite "utanför boxen" och prova olika nya saker - även om man inte har provat på det tidigare".

Det verkar vara en allmän uppfattning bland respondenterna att kreativitet kan "växa fram i situationer", inte att det går att arbeta i utvecklande syfte (Grön)- Kreativitet är mycket sådant som man inte kan riktigt ta på utan det växer fram i situationen. Det som inte framkommer i respondenternas svar är att de grundläggande förutsättningar för nytänkande sker främst i mötet i klassrummet, när pedagogen ger uppmaningar i det dagliga skolarbetet. Detta sociala samspel är en till viktig faktor i den kreativa processen enligt Vygotskij.

⁸² Vygotskij, Lev (1995) *Fantasi och kreativitet i barndomen*.

⁸³ Vygotskij, Lev (1995)

6.3 Kreativitet, utvecklingsbar förmåga

Respondenterna har olika uppfattningar om den kreativa förmågan från medfödd, till utvecklingsbar, eller som tre av deltagarna uttryckte det:

(Lila)- "Det är en talang som är medfödd och delvis utvecklingsbar."

(Grön)- "Jag tror nog att vissa föds mer kreativa än andra men det kan också utvecklas över tid tror jag".

(Blå)- "Jag tror att det till viss del vi har kreativa möjligheter från födseln så att säga, men att underlag för vidare utveckling det är omgivningen som gör att man utvecklar kreativitet på ett visst område". Enligt Vygotskij⁸⁴ är det som gör skillnaden mellan våra olika nivåer av kreativitet eller skapande förmåga är i själva verket vår egen hjärnas kombinatoriska förmåga dvs. att sätta samman tidigare erfarenheter till nya situationer. En respondent tror att levnadsvillkor påverkar förmågan till kreativa handlingar och detta stämmer med Vygotskijs teori. (Röd)- "vi föds kreativa. Om den (kreativiteten) försvinner det är på grund av livets svårigheter". Det som inte stämmer är att det försvinner på grund av livets svårigheter. Vygotskij gör en relation mellan emotionella faktorer och fantasins kombinatoriska förmåga som har en känsloladdad effekt på oss, det upphör inte, utan fantasins kombinationer tar sig ett annat uttryck, "såväl känslan som tanken styr människans skapande"⁸⁵. Min tolkning av Vygotskijs teori är att "livets svårigheter" är inget hinder för kreativiteten, utan skulle kunna vara källan till nya kombinationer. Resultatet visar alltså på att några pedagoger inte ser kreativitet som en utvecklingsbar förmåga, utan som ärftlig eller genetisk, eller bunden till människans karaktär och att den kreativa förmågan är delvis utvecklingsbar. (Lila)-" man kan utveckla till en viss del, jag har min del av pappa. Det är en personlighetssak det är ingenting man kan lära sig. Det tror jag inte".

Med tanke på respondenternas bakgrund, samtliga är lärare, förväntade jag mig ett homogent svar och högre medvetande om att kreativitet hör till människans⁸⁶ tankeförmåga, eller att man associerar kreativiteten med den mänskliga intelligensen. Konklusionen är att den allmänna uppfattningen är att kreativiteten är individuell och delvis utvecklingsbar.

⁸⁴ Vygotskij, Lev (1995)

⁸⁵ Vygotskij, (1995: 26)

⁸⁶ Stig, Bengt; Ruth, Jan- Erik. *Nordisk Psykologi,*) Psykogerontologisk forskning om Intelligens och kreativitet. (1982: 34 (3), 275 – 289)

6.4 Strategier

Respondenterna förfogar över några strategier för att uppmuntra det kreativa tänkandet. Det framgår att dessa strategier inte används kontinuerligt utan mer beroende på lärarens inspiration och känsla för stunden.

En av strategierna är att ge eleven ett problem där det kan finnas flera svar eller lösningar, vilket tvingar eleven att tänka i flera möjliga svar. En av respondenterna berättar om sin strategi:

(Grå)-" De rika problem, har flera lösningar. Att betrakta ett problem. Att göra elever osäkra tvingar dem att tänka, testa och prova olika lösningar".

Vygotskij⁸⁷ förklarar denna kreativa förmåga som fantasins logik, den inre logiken verkar mellan den egna världen och yttrevärlden. Att kunna separera enstaka drag från en helhet är en förmåga som är utvecklingsbar. Denna dissociationsprocess ligger som grund för det abstrakta tänkandet och begreppsbildningen. När dissociations process är avslutad, kommer förenande av dessa enskilda element i nya associationer som genomförs från olika utgångspunkter och som kommer att kulminera i en objektiv vetenskaplig idé, lösning eller produkt.

En annan strategi är arbete med "brainstorming". Denna teknik används i syfte med att påminna om begrepp, samt ställa frågor som får eleven att reflektera (Lila). En respondent (Grön) säger att: " I åk 7 börjar jag samtliga lektioner med brainstorming".

Respondenten Brun arbetar med associationer som ett sätt att utveckla tankar kring ett ämne eller område. Som jag redan har förklarat anser Vygotskij att associationslekar, eller arbete med associativa övningar leder till en ökning av den kreativa tankeförmågan.

Diskussioner i grupp är en annan form av kreativa övningar anser flera respondenter. När eleven är med i diskussionen tvingas denne att ha en interaktion och därefter måste eleven ha ett bättre svar inför gruppen. I tidig ålder är det leken som utvecklar fantasin, fantasin som bekänner verkligheten enligt Vygotskij, men senare i skolåldern tolkar jag det som att det kollektiva lärandet ersätter leken. Vygotskij talar om fördelen med det kollektiva lärandet "De äldre och duktigare drar med sig dem som är trögare och mindre utvecklade. Och allt detta sker av sig själv, utan någon inblandning utifrån"⁸⁸. Det är detta som vi känner som "zone of proximal development"⁸⁹, alltså *Den närmaste utvecklingszonen* är skillnaden mellan vad en person kan göra på egen hand och vad de kan göra med hjälp av en mera kapabel

⁸⁷ Vygotskij, Lev (1995)

⁸⁸ Vygotskij, Lev (1995: 75)

⁸⁹ M. Nilsson, B. Sutter. (2000) *Femte dimensionen*

samarbetspartner. Individuell utveckling handlar om att det man kan göra idag med hjälp av andra det kan man göra på egen hand imorgon.

Några respondenter ser en koppling mellan kreativitet och praktiska uppgifter. Det verkar som en allmän uppfattning är att se praktiskt arbete som kreativt arbete. När eleverna arbetar med färgläggning av kartor, flaggor, praktiska laborationer eller illustrationer ses det som kreativa inlägg i undervisningen. Min tanke är att kanske några praktiska övningar närmar sig det estetiska området och påminner om traditionell bildundervisning, vilket skapar förvirring i begreppsuppfattningen om vad kreativt tänkande är. Respondenten Grön- "Planerar praktiska uppgifter. Man kan förknippa det praktiska med det kreativa. Det ger jag i religion, då blir det lite rolig, när någon ritar".

Man har olika perspektiv på hur man kan tillämpa det kreativa tänkandet i samma ämne.

Respondenten Grå: "På Matte måste vara kreativt och tänka. Man blir bättre på att hitta olika lösningar ju mer man jobbar".

Det finns problemlösning som delmoment och med hjälp av brainstorming, associationer och diskussioner tillämpas de som en del av det kollektiva lärandet; den kollektiva kreativiteten där flera elever deltar i processen. Viktigt i sammanhanget är att samarbeta och vara med i den kollektiva utvecklingen av det kreativa tänkandet.

Vygotskij anser att "det viktiga är inte att barnen skapar något, det viktiga är att de sysslar med skapande, bygger och övar den skapande fantasin och dess förverkligande"⁹⁰.

6.5 Kreativ lärmiljö

Här ville jag ha svar på hur lärare skapar en kreativ lärmiljö

På intervjuerna uppstår flera faktorer som spelar roll i scensättande av den kreativa miljön enligt informanterna.

Läraren bemöter klassen, gruppen, eleven med sin person. Utöver lärarens kunskaper i ämnet och didaktiska förmåga finns det personliga resurser som lärarens kroppsspråk och röst. Jag redovisar dessa faktorer under rubrikerna: röstresurser - kroppsspråk, kreativt kaos, tiden, lärarens plats i klassrummet och trygghet som bidrar var för sig och tillsammans för att uppnå en kreativ miljö .

Röstresurser och kroppsspråk

Röstresurser, kroppsspråk är andra medverkande krafter. Det kom fram under intervjun att man kan se sitt framträdande inför klassen som en performance, där röstresurser och kroppen används för att väcka elevens nyfikenhet. När läraren tillåter sig själv att gå lite utanför sin

⁹⁰ Vygotskij, Lev (1995: 84)

lärarroll, tolkar jag som en närmande till leken. Den kreativa leken som Vygotskij värnar om i barndomen ges uttryck i skolan på ett nytt sätt som exempelvis Röd- "Jag kan skoja till. Jag visar med kroppsspråk. Jag gör ljud effekter för att väcka eleverna från den vanliga undervisningen. Väcker bilder i tankarna".

Blå- "Jag använder ibland kroppsspråk, eller rösten, när andan faller på. Det känns jättehärligt när eleverna responderar, det märks att de blir engagerad och följer med".

Eller som Grön- " Jag märker att de hänger med. Rösten det beror på, ibland. Det beror helt på saken utan att jag inte tänker på det. Jag kan prata tyst och sen höja rösten så jag kan skrämman upp. Det är bra att kunna använda rösten på olika sätt". Oväntat var för mig att de respondenterna som har arbetat länge i läraryrket är de som vågar och använder sina personliga resurser som rösten eller kroppsspråk mer än yngre kollegor.

Kreativt kaos

De flesta lärare undviker kaoset i klassrummet, eftersom kaos förknippas mer än ofta med saknaden eller bristande ledarskap i klassrummet. Det finns tillfällen att tillåta lite kaos, ett mer kontrollerat kaos, där lärare inte har insyn om vad det sägs. Det förekom ofta svaret om att släppa tankarna fria, de fria tankarna utvecklar enligt Brun- "De intelligenta frågorna" .

Tidsaspekten spelar roll i den kreativa processen. Lärarna är medvetna om det och ger tid för arbete.

De flesta lärare medgav att de tillåter en ”smula kaos” som en del av tankeprocessen. Samtliga var noga med att poängtera att detta händer sällan och under ordnade former, mest som fria samtal. En av respondenterna medgav att ibland kan kaoset ta över och det kan bli svårt att återhålla ordningen i klassrummet. Grå- "Ja, jag tillåter kaos. Jag undrar hur blev det så?"

Den allmänna anledningen för att undvika kaos är tidsbristen. Man ser sällan en vinning med att släppa tankarna fria och tillåta eleverna arbeta självständigt utanför ramarna. Min undran är om det hade varit annorlunda att arbeta med fria tankar om eleverna hade struktur och rutin i det, som en del av det dagliga skolarbetet. Kupferberg hävdar att tillämpa kaos som ett kreativt förhållningssätt är en omöjlighet eftersom "att alla försök att pressa för mycket planering och styrning på den leder till att kreativiteten dör"⁹¹. Han menar att kreativitet verkar genom en kaotisk process, utan kaos ingen kreativitet.

⁹¹ Kupferberg, Feiwei (2007) Läraruppdragets egenart och rollmodeller: kreativitetsregimer i hybridmoderniteten. Educare 2007 nr 1: 1, 53 – 75.

Tiden

Tidsfaktorn är också en del av den kreativa lärmiljön och samtliga respondenter refererar till den. Den kreativa processen behöver tid, tid för formulering och tänkande. En elev som förstår processen eller mekanismen i hur hen arbetar med kreativtänkandet har en struktur som hjälper hen att ta sig snabbt ur kaoset. Jag menar exempelvis en elev som arbetar med problemlösning. Elevens dissociationsprocess kan göras snabbare om den blir tydlig för eleven och arbetet med de nya associationer, möjligheter, eller lösningar kan komma att framstå som den roliga delen i kreativt tänkande.

En fast plats i klassrummet?

Samtliga lärare berättar att de rör sig konstant i klassrummet, ibland sitter man med elever, eller, Lila- "Sitter stå på huk, går mycket, allt".

Att hålla en konstant dialog med eleverna, ställa frågor och interaktivera i klassrummet tycks vara en strategi som samtliga respondenter tillämpar.

Det framgår från samtliga svar att den tiden läraren satt eller stod framme är förbi. Dagens lärare är nära eleven och skapar dynamik i klassrummet. Läraren interagerar med eleverna. På detta sätt uppgav lärarna att man kan ha bättre kontroll på vad som försiggår i klassrummet, inte allt, men det mesta.

Trygghet

Samtliga respondenter ansåg att trygghet i skolan och i klassrummet i synnerhet var mycket viktigt för lärandet. En elev som känner sig trygg i skolan kan tillåta sig att göra fel och se det som en del av sitt lärande. En skola som har en öppenhet för diskussion, debatt, idéombyte och tillämpar elevdemokrati har en kreativ miljö. Processen i det kreativa tänkandet kräver att eleven ska vara trygg för att testa nya idéer, lösningar och tankar. Vygotskij talar om vikten av att vara trygg när det gäller skapande, en känslig situation framför allt för tonåringar som genomgår en kritisk fas när den objektiva och subjektiva fantasin framträder samtidigt och kan "likaväl leda en person in i verkligheten som ut ur den"⁹². Denna är fantasins dubbla roll.

6.6 Kreativitet och det fysiska rummet

Den fysiska miljön i klassrummet, är en till faktor i den kreativa lärmiljön . Här ville jag ha svar på om lärare gör aktiva val i möblering, färgsättning och belysning av klassrummet.

Vygotskij gör kopplingen mellan erfarenheter och inverkan av den omgivande miljön och tillägger att denna faktor är "mycket mer betydelsefull" än en annan faktors inverkan på fantasin. Fantasin styrs inte endast av inre faktorer som "egna känslor och behov" utan

⁹² Vygotskij, Lev (1995: 44)

yttervärlden i synnerhet den omgivande miljön är betydande för skapande. Vidare förklarar Vygotskij att inom psykologin fastställdes lagen om "strävan efter att skapa alltid brukar stå i proportion till den omgivande miljöns komplexitet"⁹³.

Den senaste forskningen inom miljön har bevisat sambandet mellan utformning av rummet och individernas interaktion i detsamma. Placeringar av stolar, skåp och hyllor ger sociala konsekvenser⁹⁴. M. Leijon menar att rummets fysiska utformning erbjuder möjligheter och sätter upp begränsningar för interaktionen.

Leif Strandberg⁹⁵ har tidigare uttalat sig om rummets betydelse för lärandet och menar att när pedagogen gör förändringar i möblering, sker förändringar i hur vi rör oss och i hur vi samarbetar. Några av dessa förändringar är omedelbara⁹⁶ och väntade men ibland sker några oväntade förändringar.

Samtliga respondenter är eniga om att klassrummet som fysisk miljö påverkar kreativitet och det kreativa lärandet. Två av respondenterna ser direkt fördelarna med ommöblering i klassrummet.

Blå- "Jag älskar det, jag möblerar om i klassrummet och det gör det lättare för diskussioner i klassrummet".

Grå- "Det spelar jättestor roll hur det är möblerat i klassrummet. Grupper, former, det spelar roll".

Det finns också en medvetenhet hos samtliga respondenter om påverkan av den omgivande miljön på lärandet. Bland fördelarna med ett mer funktionellt rum omnämns skapande av kreativ miljö. En respondent svarade att en kreativ miljö kan vara distraherande "men utformning och sittplatser kan påverka elevens kreativitet". En annan respondent kan referera till gruppammansättningen bortsett från den kreativa intentionen. Lila: Det handlar om hur många man är. Ibland kräver gruppen en traditionell möblering i klassrummet.

Sammanfattningsvis säger respondenterna att en bra genomtänkt möblering gynnar socialisering och kreativitet i klassrummet. Eleverna som har det svårt att komma åt sin kreativa sida gynnas av att sitta i grupp som en öppning för att delge sina tankar och ta emot andras.

En annorlunda möblering främjar framför allt i språkundervisning att man kan jobba i grupper, prata med varandra, utan av att behöva gruppera eleverna. Det som förvånade mig är att samtliga respondenter är överens om vikten av den fysiska miljön för lärandet och

⁹³ Vygotskij, Lev (1995: 36)

⁹⁴ Leijon, Marie. (2013) *Medierat lärande och pedagogisk mångfald*

⁹⁵ Strandberg, Leif (2006) *Vygotskij i praktiken. Bland plughästar och fusklappar.*

⁹⁶ Strandberg, Leif (2006: 23)

kreativitet, men samtliga klassrum såg likadana ut när jag besökte respondenterna för observationen. Ingen av respondenterna hade vid den tidpunkten en annorlunda möblering i klassrummet.

7. Sammanfattande analys

I denna sammanfattning görs en analys om undersökningen i sin helhet. Syftet med denna uppsats var ta reda på om det kreativa tänkandet utvecklas i skolan och hur lärarna uppmuntrar eleverna att utveckla det kreativa tänkandet i lärandet i de icke estetiska ämnena. Min personliga intention har varit att ta reda på hur skolan förhåller sig till kreativitet. Jag ville ta reda på om det finns strategier eller rutiner för att utveckla det kreativa tänkandet.

7.1 Tankar om kreativitet

I undersökningen har det inte framkommit fram ett standardsvar på vad kreativitet är. Begreppet kreativitet beskrevs av respondenterna på ett diffust och konturlöst sätt. Svaren är olika från person till person men några gemensamma synpunkter kom fram såsom lek, frihet, olikheter, temperament och förmåga att lösa problem.

Samtliga respondenter tyckte att det var mycket viktigt och önskvärt att vara kreativ. Samstämmigt var också att den kreativa produkten inte behövde vara en fysisk sak, ett föremål, utan en lösning till ett problem, en tolkning av en text även ett samtal anses kunna bära kreativitet med sitt budskap. Detta synsätt på den kreativa produkten överensstämmer med E. Hoff som hävdar detta i sin doktorsavhandling när Hoff betraktar leken som en kreativ produkt⁹⁷.

Respondenterna refererade att de mest kreativa situationerna uppstår när elevernas kreativa förmåga ges såsom när eleverna arbetar med viss styrning. Enligt Marner⁹⁸ är att arbeta under vissa ramar ett sätt att underlätta den kreativa processen för eleven. Eleven kan då kanalisera sina krafter och sin kreativitet på ett mer effektivt sätt, den absoluta friheten kan vara förlamande.

Lärarna medgav endast att viss medbestämmanderätt kommer från elevernas sida. Läraren är bunden till den pedagogiska planeringen, kursplanen och styrdokument, vilket är en bidragande orsak till att läraren behöver ha kontrollen över undervisningssituationen. De flesta respondenterna uttryckte sin oro över att elevens lärande blir lidande om man ger för

⁹⁷ Hoff, E (2003)

⁹⁸ Marner, A (2005)

mycket utrymme för "allt annat som kommer i vägen". Denna medbestämmandeaspekt har två viktiga huvudingredienser som påverkar skolans utveckling i en modern riktning. Den ena är elevdemokrati, elevens möjlighet att påverka och vara delaktig på ett sätt som ska kännas meningsfullt. Hoff understryker att "individuell valfrihet, medbestämmande och självständighet"⁹⁹ är viktiga faktorer för att främja kreativitetsutveckling i skolan. Det räcker inte som pedagog att be eleverna att komma med kreativa lösningar, om inte förutsättningarna för kreativiteten finns, såsom elevdemokrati. Den andra aspekten som är sammanhängande med den första, är att de lärarstyrda uppgifterna lätt kan hämma utvecklingen av den kreativa förmågan.

Alltför lärarstyrda uppgifter blockerar kreativiteten, därför är elevdemokrati viktig för stimulansen och bör tillämpas i skolans värld. Jag menar att eleven själv kan designa några inlärningsövningar och olika redovisningsformer. Hoff menar att eleverna bör få mer utrymme i planering av undervisningen så skolarbete kan kännas meningsfullt. Meningsfullheten kan främjas med en kreativ miljö som ger eleven ett gott socialt samspel, där eleven känner sig trygg och vågar göra fel, visa känslor och sina tankar. En trygg miljö är grunden för att kunna utveckla kreativitet.

Kreativitet är något spontant, verkar de flesta respondenterna tro. Man saknar referenser och kunskaper om att kreativitet är en utvecklingsbar förmåga. Hälften av alla respondenterna beskrev att de "går utanför sin planering" eller "bryter och ändrar ofta i planering" när man arbetar på ett mer kreativt sätt. Varför planeras inte de kreativa inslagen? Den andra hälften av respondenterna som svarade annorlunda använde sig av reflekterande frågor som "vad kan man göra annorlunda?" Reflexiva frågor tvingar eleverna att bättra på sina svar och då måste eleverna ha en större interaktion i klassrummet. Ett annat sätt att väcka kreativitet är att arbeta med problemlösningar, främst i matematik och NO-ämnena. En av respondenterna börjar samtliga lektioner i åk 7 med brainstorming, för att påminna, fräscha upp minnet om olika begrepp samt ger frågor som får eleverna att minnas och att reflektera. Koppfeldt påstående om "Ett kollektivt betraktande inte enbart "kastar tillbaka" var och en till sig själv utan också reflekterar betraktarna i varandra"¹⁰⁰, verkar vara en av de nycklarna tillsammans med strukturer som i praktiken fungerar bra för att väcka det kreativa tänkandet och "distansera sig från gamla strukturer"¹⁰¹.

⁹⁹ Hoff, Eva. (2010) *Lekfulla barn blir kreativa vuxna*. Tema: Kreativitet publicerat online i Forskning. se

¹⁰⁰ Koppfeldt, T (2005: 178) *Den svårfångade reflektionen*

¹⁰¹ Koppfeldt, T (2005: 5)

K. Robinson¹⁰² och E. Hoff¹⁰³ hävdar att skolans styrda system är ett hinder för det kreativa tänkandet. Skolan skolar oss i det reproducerande, vilket leder till en automatisering som i längden dödar initiativförmågan och kreativiteten. Den fria leken eller vardagsleken efterlyses som en hjälpfaktor för att hålla en öppenhet för att utveckla det kreativa tänkandet.

I leken finns det inget rätt eller fel, alla svar är godtagbara som möjliga, allt omkring oss kan förändras, nya idéer genereras eftersom leken grundar sig i fantasin och fantasin behövs i alla kreativa processer. I skolans styrda system finns det inte plats eller tid för att lära ut och arbeta med en kontinuerlig hållning med strukturer för det kreativa tänkandet en stor förändring krävs och ett nytt sätt att organisera skolan eller som med K. Robinsons ord " ett förändrat paradig"¹⁰⁴. Leken i skolan anses som en mindre seriös aktivitet som inte hör till skolansvärld. Respondenterna sade att de tillåter aktiviteter som liknar leken när det gäller associationer eller arbete med ord, i de moderna språken arbetas det med egna pjäser som skapas av eleverna efter lärobokens modell. Den ena moderna språk-lärare var inte riktigt övertygad om att denna övning är en strukturerad träning i det kreativa tänkandet.

Flera forskare inom kreativitet i skolan, betonar behovet av utvecklande av denna förmåga. Deras ståndpunkt är en skola som arbetar med större ämnesintegrering, där estetisk verksamhet har en given plats. Dans, musik, drama och konst skulle vara en möjlighet i skolans schema¹⁰⁵. Jag tolkar det så att, det som efterlyses är en integrerad skola med öppna verkstäder. Vi lär med hela kroppen, Vygotskij betonar vikten av att ge barn möjlighet för lekar eftersom barnens kreativitet ökar genom leken och Marner konkretiserar att vi vuxna hittar tillbaka till leken genom kulturen¹⁰⁶.

8. Slutsats, diskussion och vidare forskning

8.1 Slutsats

Respondenterna har olika uppfattning om begreppet kreativitet. Det finns några gemensamma punkter i respondenternas precisering av kreativitet som nytänkande, skapande och att hitta lösningar på givna problem.

Min uppfattning är att skolan behöver arbeta fram en tydlighet i vad som anses vara kreativitet i olika ämnen samt ge verktyg till pedagogen i utvecklingssyfte.

¹⁰² K. Robinson (2001)

¹⁰³ E. Hoff (2010)

¹⁰⁴ Robinson, K (2001) *Out of our Mind. Out of Our Minds. Learning to be Creative.* Kap 3

¹⁰⁵ Robinson, K (2001)

¹⁰⁶ Marner (2005)

8.2 Diskussion

Denna uppsats visar att det finns några arbetsmodeller och rutiner för hur skolan lär ut det kreativa tänkandet. Läraren arbetar mest intuitivt och improviserar efter behovet och det händer att läraren ibland går utanför sin lärarroll för att kunna täcka behovet av kreativa övningar. I praktiken är det läraren som sätter igång sin kreativa förmåga. I skolans värld förknippas mer än ofta kreativitet med praktiskt arbete, vilket leder till att befästa ett felaktigt begrepp om kreativitet. Nästan alla lärare nämnde ordet kreativitet i samband med praktiskt arbete och ansåg att färglägga kartor och flaggor och göra illustrationer var att vara kreativ.

Det som saknas är en gemensam syn på kreativitet och en pedagogisk struktur för utvecklingen av det kreativa tänkandet. Skolan saknar ett planerat, målmedvetet arbetssätt.

När begrepp som kreativitet är suddigt och tolkningsbar ökar risken för pedagogen att fastna i förbrukade pedagogiska modeller och handlingsmönster, vilket leder till stagnering både hos läraren och också eleven.

Skolan har enligt Lgr11 plikten att se till att det ska finnas en personligutveckling som ska stimulera "elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt vilja till att egna idéer och lösa problem"¹⁰⁷.

Om det nu är så att vi kan väcka elevens nyfikenhet med rösten och kroppsspråk, varför finns det inte i skolan en gedigen teaterverksamhet med duktiga pedagoger som kan lära ut hur man berättar på ett engagerat sätt?

8.3 Metoddiskussion

Genom transkribering och läsning av respondenternas enskilda svar först och kategorier sedan kom jag att reflektera om helheten. Svårast tyckte jag var att hålla mig saklig i tolkandet av det samlade materialet. Jag fick läsa transkriberingen flera gånger och lyssna på intervjuerna för att bättre förstå respondenternas tankar och eftertankar under intervjun. Det är den största fördelen med inspelade intervjuer. Observationerna i klassrummet har i mitt tycke bidragit till att denna kvalitativa undersökning har två olika perspektiv, vilket gav mig ett rikare material för analys. Den gången jag besökte respektive lektion, kunde jag se lärarens handlande i undervisningssituationen och följa lärandeprocessen.

Det ena perspektivet är lärarens/respondentens och det andra är mitt som granskade respondenternas beteende med min bildpedagogs öga. När jag kom till insikt att min granskning inte var saklig utan vinklad av mina egna pedagogiska erfarenheter och personliga

¹⁰⁷ Skolverket(211) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och*

förväntningar om lärarens prestationer blev jag tvungen att ta ett par steg tillbaka och reflektera på nytt om några av observationerna. Jag kan tycka nu i efterhand att min praktiska erfarenhet i kreativt tänkande som bildlärare har varit en belastning för mig när jag betraktade andras arbete. Omedvetet hade jag granskat respondenternas beteende på ett vinklat sätt. Jag tycker inte att resultatet har påverkats av min egen hållning eftersom jag uppmärksammade den och gjorde en förändring i mitt sätt att se på andras arbete.

8.4 Vidare forskning

I denna strävan efter sökande av utvecklingen av det kreativa tänkandet, väcks en fråga i mig, Hur uppfattar eleverna lärarens kreativa intentioner?

Elevens perspektiv saknar jag i min undersökning, därför anser jag att det är av stort intresse för mig att ta reda på hur eleverna uppfattar lärarens kreativa intentioner samt ta reda på vilken syn eleven har på kreativitet.

Om jag hade möjlighet att göra en större undersökning, med många respondenter hade jag velat undersöka två friskolor som arbetar med andra arbetsmodeller än dem som den vanliga svenska skolan tillämpar i sin pedagogik. Den ena skulle kunna vara en skola som arbetar inspirerad av Reggio Emilia-pedagogiken och den andra skulle kunna vara en Waldorfskola. Jag skulle vilja veta hur dessa skolor arbetar med det kreativa tänkandet och om det leder till flera kreativa lösningar i undervisningssituationer.

En annan intressant faktor är bedömning av kreativitet. Hur kan läraren bedöma elevens kreativa förmåga? Vad ska bedömas, den kreativa processen eller produkten? Ska kreativitet mätas i termer som *tillräckligt*, *i huvudsak*, *enkel*, *till viss del* som det föreslås i de olika kunskapskraven. Utveckling av det kreativa tänkandet är ett påtagligt behov i användandet av nya redskap som förbereder eleverna inför framtiden, men även tillämpning av nya arbetsmetoder kräver en samsyn i begreppet och i bedömningen.

Sist för att avgränsa mig skulle jag vilja ta reda på om E. Hoffs råd till lärarna gav förändringar i tillämpning av det kreativa tänkandet i skolan.

9. Referenser

Källor:

- 2014-16/10. Intervju med Lila, lärare i Sv- Ty
2014-22/10. Intervju med Röd, lärare i No- Ma
2014-22/10. Intervju med Grön, lärare i Sv- So
2014-24/10. Intervju med Brun, lärare i Ma- No
2014-27/10. Intervju med Grå, lärare i Ma - Fy
2014-27/10. Intervju med Blå, lärare i Sp – En

Litteratur:

- Adam, Otto m.fl. (1990) *Om kreativitet och flow*. Bromberg AB. Värnamo
- Amhag, Lisbeth; Kupferberg, Feiwei; Leijon, Marie (2013) *Medierat Lärande och pedagogisk Mångfald*. Studentlitteratur. Lund.
- Birgerstam, Pirjo (2000) *Skapande handling. Om idéernas födelse*. Studentlitteratur. Lund
- Csikszentmihalyi, Mihaly. (1990) *Om Kreativiteten och flow*. Bromberg AB. Värnamo
- Egidius, Henry. *Psykologilexikon*. Natur och Kultur.
<http://www.psykologiguiden.se/www/pages/?Lookup=associationsteori> (2015 -01 -07)
- Emsheimer, Peter m fl. 2005, *Den svårfångade reflektionen*, Lund, Studentlitteratur
- Hoff, Eva (2003). *The Creative World of Middle Childhood*. Department of Psychology. Lund University. (Hämtades 2014-06-08)
- Hoff, Eva. (2010) *Lekfulla barn blir kreativa vuxna*. Tema: Kreativitet publicerat online i Forskning. se 2010-11-17
<http://www.forskning.se/nyheterfakta/teman/kreativitet/lekfullabarnblirkreativavuxna.4.58f4d8bc12c2f9c6aaa80001807.html> (2015 -02 -20)
- Josephson, Ragnar (1975) *Konstverkets födelse*. Natur och Kultur. Borås
- Kupferberg, Feiwei (2007) *Läraryrket egenart och rollmodeller: kreativitetsregimer i hybridmoderniteten*. Educare 2007 nr 1: 1, 53 – 75. Malmö högskola. Lärarutbildningen (utgivare) <http://hdl.handle.net/2043/4996> (2014-04-09).
- Kvale, Steinar(1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur. Lund

- Lindstrand, Fredrik; Kupferberg, Feiwei; Selander, Staffan.(2009) *Konstnärligt skapande och konstpedagogik i hybridmoderniteten*. Ur *Estetiska lärprocesser: upplevelser, praktiker och kunskapsformer*. Studentlitteratur. Lund
- Lindström, Lars (2007). *Kan kreativitet läras ut? En bildpedagogisk översikt*. Educare 2007 nr 1. Malmö högskola. Lärarutbildningen (Bland forskningsmaterialen, utgivare MHA).
- Lindstrand, Fredrik & Selander, Staffan (2010) *Estetiska lärprocesser*. Studentlitteratur. Lund
- Marner, Anders (2010), *CRE8, ppt*, Umeå Universitet, Umeå
- Marner, Anders (2005) *Möten & medieringar – estetiska ämnen och läroprocesser i ett semiotiskt och socio- – kulturellt perspektiv*. Umeå Universitet. Umeå
- Marner, Anders (2000) *Tema: Kreativitet*. Tidskrift för lärarutbildning och forskning, nr.2/3 2000 årgång 7. Umeå Universitet. Umeå
- Marner, Anders (2006) Professionalisering av estetiska ämnen – några problem och förslag. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:154550/FULLTEXT01.pdf> (2012 - 02 -18)
- Patel, Runa, Davidson, Bo(1994) *Forskningsmetodikens grunder*. Studentlitteratur. Lund
- Nilsson, Monica & Sutter Berthel (2000) Femte dimensionen – en ny form för lärande.
- Robinson, Ken. (2011) *Out of Our Minds. Learning to be Creative*. Courier Westford, Inc, Westford, MA. Kapitel. 1, 2, 3,
- Rostvall, Anna-Lena & Selander, Staffan.(2008) *Design För Lärande*
- Skoglund, Elisabeth, 1990, *Lusten att skapa*
- Skoglund, Elisabeth, 1990, *Leken och konsten*
- Skolverket(211) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Edita Västerås. Stockholm
- Skolverket(2002)*Bildning och kunskap*. Särtryck ur Läroplanskommitténs Betänkande Skola för Bildning. (SOU:1992:94) Lenanders Grafiska AB. Kalmar
- Stig, Berg; Ruth, Jan-Erik. Nordisk Psykologi, 1982, 34 (3), 275 – 289 Psykogerontologisk forskning om Intelligens och kreativitet. pdf. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00291463.1982.10636825> (2015- 01 -07)
- Strandberg, Leif (2006) *Vygotskij i praktiken. Bland plugghästar och fusklappar*. Norstedts Akademiska Förlag.
- Vygotskij,Semënenovic,Lev (1995) *Fantasi och kreativitet i barndomen*.Daidalos. Göteborg

Internetbaserade Källor

Nationalencyklopedin kreativitet www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kreativitet hämtad (2015-03-07)

Nationalencyklopedin fantasi www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/fantasi (2015-03-07)

<http://www.psy.lu.se/eva-hoff> (2015-04 -01)

Institutionen för psykologi. Samhällsvetenskapliga Fakulteten | Lunds Universitet

[Kreativitet - teori och praktik ur psykologiska perspektiv](#) (2015-04 -01)

Forskning om kreativitet och kreativitetens villkor i skolan

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2014- 02 -06)

Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning

<http://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/> (2014- 02 -06)

God Forskningssed – 2011

<http://infovoice.se/fou/bok/10000035.shtml> (2015-03-14)

Begrepp validitet & reliabilitet i kvalitativundersökning.

Gunnarson R. Ansvar och copyright [Dept of Prim Health Care Göteborg University - Research methodology web site]. May 8, 2010. Available at: <http://infovoice.se/fou>. Accessed May 10, 2010.

http://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity?language=sv

Talk video TED (2014 - 02-05)

http://www.ted.com/talks/ken_robinson_how_to_escape_education_s_death_valley?language=sv Talk video TED (2014 - 02-05)

<https://www.youtube.com/watch?v=neHsGzzGM-Y> (2014 - 02-05)

Bilagor

1. Frågorna till undersökningen

Intervjufrågor

1. Vilket eller vilka ämnen undervisar du i?
2. Hur länge har du arbetat som lärare
3. Hur beskriver du begreppet kreativitet
4. Tycker du att vi föds kreativa eller inte?
5. Vad innebär att vara kreativ?

6. I din planering avser du medvetet ett pedagogiskt moment eller pedagogisk aktivitet som främjar utvecklande av kreativa tankar?
7. Hur gör du för att hjälpa eleven att utveckla det kreativa tänkandet?
8. Hur definierar du en kreativ arbetsprocess?

Följfrågor som uppkom under intervjun

Vet du hur den kreativa processen fungerar rent allmänt

Kan man träna upp den kreativa förmågan?

Känner du till någon eller några kreativitetsteorier?

Hur skapar du kreativa arbetsklimat? Kan du ge exempel?

Anser du att möblering i klassrummet kan påverka utveckling av det kreativa tänkandet?

Hur uppmuntrar du eleven att hitta egna lösningar?

Hur uppmuntrar du eleven till att tänka utanför ramarna?

Hur gör du i ditt ämne för att uppmuntra det kreativa tänkandet?

Går du utanför din lärarroll för att stimulera eleverna?

Tycker du att ditt arbete inför gruppen liknar en performance ibland?

Tillåter du kaos?

2. Bilaga - Lärarförmedlarna